

JUDITH HERRIN

Bir Bizans Tarihçisi Gözüyle Bugünün Türkiye'si A Byzantine Historian's View of Turkey Today

85

Judith Herrin

Bizans tarih profesörü, Princeton'da görevli, İngiltere doğumlu.

Professor of Byzantine history presently working in Princeton University, born in UK.

Bugün Türkiye'ye gelen Avrupalı turistleri, ziyaret ettikleri tarihi yerler arasında en derinden etkileyenler, belki de Ephosos gibi yıkılmış klasik kentlerdir. Burada, kamu yapılarının tasarımını ve özellikle de bir zamanlar gelişen Yunan kentlerinin planını Atina ve Roma gibi günümüzün sıkışık modern başkentlerine göre çok daha iyi bir biçimde değerlendirme olanağı vardır. Buna ek olarak, aynı turistler, çoğu kez Aziz Paul'un ayak izlerinin üzerinden yürüdüklerinin farkına varırlar; Aziz Paul'un Roma eyaletleri ve Küçük Asya'daki yolculuklarında izlediği yol birçok turistik gezinin programına alınmıştır. Böylece ziyaretçiler, Türkiye'yi iki temel açıdan, hem klasik Greko-Romen hem de ilkel Hristiyan kültürlerinin beşiği olarak öğrenip tanırırlar. Ve bu iki kadim gelenek Avrupa uygarlığının oluşumunun özgün öğeleri olarak kabul edildiğine göre, konuklar kendilerini hayatlarında ilk kez, kültürlerinin kökenine böylesine yakın hissederler.

Bütün bunlar, yanlış bir biçimde de olsa, kent yaşamının yükselişi, kamu görevleri, yurttaşlık ve antik Yunan demokrasisi; felsefenin gelişmesi, teorik ve uygulamalı bilimler ve estetik; Roma hukuku ve İmparatorluk idari bilimleri; ve belirli bir dinle, Hıristiyanlık'la ilişkilendirilir. Rönesanstan bu yana bu konuların incelenmesi zaman içerisinde en çok Kuzey Avrupa'da kökleşti, bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Latince ve Yunanca yüksek öğrenimin temelini oluşturdu. "Klasikler" yalnızca bir bilim dalı olarak gelişmekle kalmadı, dünyanın mirasını sahiplenerek Güney Avrupayı, uzak Kuzey'in belirlediği ölçütleri tutturamayan "fakir akraba" konumuna düşürdü.

Eski Akdenizin Avrupa kültürlerine ve siyasal oluşumlarına nasıl bir katkıda bulunduğu

To European tourists visiting Turkey today, the most impressive of the many historic sites they visit are probably those of ruined classical cities such as Ephesos. Here they can appreciate the design of public buildings and especially the layout of once flourishing Greek cities, far better than in the cluttered modern capitals of Athens and Rome. In addition, they frequently find themselves walking in the footsteps of St. Paul, whose journeys through the Roman province of Asia Minor are replicated in many a tourist itinerary. Thus in two key respects they come to know Turkey as home to both classical Greco-Roman and primitive Christian cultures. And since these ancient traditions are regularly held to constitute significant elements in the making of European civilization, such visitors feel they have come closer than ever before to the roots of their own culture.

These are associated, however incorrectly, with the rise of city life, civic duties, citizenship and ancient Greek democracy; with the development of philosophy, theoretical and applied sciences, and aesthetics; with Roman imperial administration and law; and with a particular religion, Christianity. Since the Renaissance, the study of these topics has become most deeply implanted in northern Europe, indeed until the Second World War Latin and Greek formed the basis of higher education. The "classics" not only flourished as a field of study, it also appropriated the heritage of the ancient world and condemned southern Europe to the status of a "poor relation", unable to attain the standards set in the distant north.

With these often muddled notions of what the ancient Mediterranean has contributed to European cultures and political formations, tourists arriving in Turkey today witness a contemporary setting in marked contrast to their own assumptions. For the local inhabitants speak a strange language, observe the Islamic

JUDITH HERRIN

86

konusunda bu genellikle bulanıklaşmış kavramlarla beslenen turistler bugün Türkiye'ye geldiklerinde, kendi varsayımlarına belirgin bir biçimde karşıt, çağdaş bir manzarayla karşılaşırlar. Buranın sakinleri, yabancı bir dil konuşmakta, camilere gidip İslam inancını uygulamakta ve Batı Avrupalı olarak bilinen hayat tarzını pek fazla hatırlatmayan, daha çok Yakın Doğu'nun Semitik halklarına yakın görünen bir hayat tarzı sürdürmektedirler. Her şeyin görünüşü, duyum, kokusu, farklıdır. Onun için ziyaretçilerin, kültürel kimliklerinin böyle hiç tanıdık olmayan dini, sosyal, siyasal öncülleri karşısında şaşkınlığa düşmeleri ve bu konudaki temel varsayımın bu yabancı alanlardan başlayıp başlamadığı sorusunu sormaları anlaşılır bir şeydir. Çağdaş alışkanlıklar, eski Akdenizi Avrupa tarihine bağlayan geleneklerinin kavranmasını çoğu zaman engellemektedir.

Bunun nedenleri arasında, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntularından yaratılan çok genç bir devlet olduğu gösterilebilir. Osmanlı İmparatorluğu kendi döneminde, Avrupa siyasetinde bir Türk korkusu yaratmıştı ve karşılığında kahve ile ayçöğreğinin bilgisini ya da Mozart'ın *alla Turca* marşında kullanılan zil, üç köşeli ve davul gibi bugün Avrupalı olmanın simgesi sayılan şeyleri getirmiştir.

Osmanlı Türklerine ilişkin edilgin bir biçimde benimsenmiş düşünceler pek makbul değildir – Yunan demokrasisi, Roma hukuku

ve Hıristiyan inancı yerine doğu despotizminin işe yaramaz safsataları ve yasal olarak geçerli kabul edilen çok eşli evlilik gibi konular ağır basar. Türkiye'nin, Kuzeyli ziyaretçilerin kendi "Avrupa" tanımlarına hiç uymayan, "Avrupa-dışı" yönleri bu kanıların iyice pekiştirmiş olur. Oysa, Osmanlı-öncesi tarihini izlerlerse, bölgenin 1453'e kadar Bizans İmparatorluğunun bir parçasını oluşturduğunu, bunun da, klasik dünyanın Roma ve Hellenist Yunan İmparatorluklarının yerine geçtiğini, öğreneceklerdir. Bu imparatorluklar ise, kendi miraslarını bereketli Mezopotamya hilalinde "uygarlığın şafağına"na kadar geri götürebilen Perslerin, Hititlerin, Ugaritlerin kadim kültürlerinin üzerine oturmuştu. Bu karmaşık ve üst üste binmiş

faith in mosques, and lead a life-style that appears closer to the Semitic peoples of the Near East than anything recognizably western European. Everything looks, feels and smells different. So it is understandable that they express bewilderment and ask if the basic assumptions about cultural identity must begin from unfamiliar premises – religious, social and political. The modern overlay of contemporary practice often hinders appreciation of ancient Mediterranean traditions more readily associated with European history.

For Turkey is a very young state, created in the ruins of the Ottoman Empire, which in turn had brought into European politics a fear of the Turk, as well as knowledge of coffee and croissants, or the cymbal, drum and triangle employed in Mozart's marches *alla Turca*, among things now considered quintessentially European. Received opinion about the Ottoman Turks is not favourable – in place of Greek democracy, Roman law and Christian faith, hopelessly inadequate stereotypes of oriental despotism and authorized polygamy tend to predominate. And these are confirmed by the "non-European" aspects of Turkey, as defined by northern visitors in accordance with their own version of "Europe".

Yet if they pursue the pre-Ottoman history of the region, they find that until 1453 it had formed part of the Byzantine Empire, itself a successor to the Roman and Hellenistic Greek Empires of the classical world. In turn, these had overlaid the ancient cultures of the Persians, the Hittites and the Ugaritics, who traced their inheritance back to "the dawn of civilization" in the Fertile Crescent of Mesopotamia. Making sense of this complex and multi-layered genealogy may be difficult for late twentieth century visitors, yet in it lie clues as to the development of their own familiar Europe.

This is in part due to the physical position of

JUDITH HERRIN

çok-katlı soyağacından bir anlam çıkarmak yirminci yüzyıl sonu ziyaretçiler için güç olabilir, ama onların “tanıdıkları” kendi Avrupalarının gelişmesinin ipuçları burada saklıdır.

Bu olgu bir ölçüde Türkiye'nin fiziksel konumundan ötürü böyledir, Yunan ve Romalılar bu toprakları, bilinen dünyanın ötesine uzanan koca Asya kıtasının bir eklentisi sayarak Küçük Asya, “Asia minor” diye adlandırmışlardır. Asya'nın batı ucunda dışarı uğramış bu tümsek kayda geçmiş bütün tarih boyunca bir koridor, Uzak Doğu ile Akdeniz dünyası arasında birleştireci bir geçit oluşturmuştur. Avrupa kıtasından yalnızca çok dar bir deniz şeridiyle, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında ayrıldığı için, iki kara kütle arasında da önemli bir bağlantı halkasını oluşturmuştur. (Benzer fiziksel mesafesedeki başka iki kara parçası olan Finlandiya ya da Fas böyle bir işleve sahip değildirler). Bazen bir ayırım çizgisi gibi algılanan şey gerçekte bir engel olmaktan çok geçit veren bir kapıydı. Elbette 1966'ya kadar Boğaz'da bir köprü yoktu ve bu derin vadiyi dolduran suların güçlü akıntıları hala eskisi kadar tehlikelidir ama öyle de olsa, birçok eski gezgin bu deniz parçasında defalarca yelken açmış ve şimdi modern İstanbul'un yerinde bulunan eski Yunan kolonisi Bizans'ın mevkiini hayranlıkla seyretmişti. En azından Geç Bronz Çağı 'dan (İÖ. 14. yy) başlayarak, Anadolu platosunda sırasıyla üstlenen Hititler, Hurriler, Traklar, Lidyalılar, yoğun ticaret ağları oluşturdular. Bu geniş kültürel geçiş modelleri içinde Anadolu'nun, Mezopotamya ile Avrupa arasında bir kilit olarak merkezi konumu, insanların hareket etmelerini kolaylaştırdı ve ticari, kültürel, sanatsal, bağları getirdi. Batı kıyısı boyunca Yunan kolonilerinin kurulması ve Büyük İskenderin savaşları bu yerleşim kalıbı içinde, tipik ve belki de özgül, Hellenistik evreyi oluşturdu. Böylece, Küçük Asya'nın Yunanca konuşan halkları, Aziz Paul'un vaazlarından çok daha önce, bölgenin modern kavranışına biçim veren klasik çevreyi yarattılar.

İki bin yıl boyunca Yunanca, bölgenin, hem Hıristiyan şehitler hem de onların putperest

Turkey, that province identified by the Greeks and Romans as little Asia, Asia Minor, an appendage to the great continent of Asia which extended beyond the known world. This protruberance at the western edge of Asia has through all recorded time constituted a corridor, a connecting passage between the Far East and the Mediterranean world. And because it is separated from the European continent by only the narrowest strip of sea, at the Bosphorus and the Dardanelles, it has also formed an important link between the two land masses. (Lands in a similar physical proximity, such as Morocco or Finland, do not perform any such function.) What is sometimes conceived as a dividing line was less a barrier than a gateway. Of course, there was no bridge over the Bosphorus until 1966, and the currents in this deep gorge are still treacherous, but even so, many ancient travellers sailed repeatedly over this stretch of sea, admiring the situation of the ancient Greek colony of Byzantium, founded on the site now occupied by modern Istanbul. From at least the Late Bronze Age onwards (14th century B.C.), the Hittites, Hurrrians, Thracians and Lydians in turn established intensive trading networks based on the Anatolian plateau. In these vast patterns of cultural transmission, the central position of Anatolia as a hinge between Mesopotamia and Europe facilitated the movement of peoples, which brought in its wake commercial, cultural and artistic ties. The establishment of Greek colonies along the western seaboard and the campaigns of Alexander the Great constituted a typical, if specifically Hellenistic phase in this pattern of occupation. Long before the preaching of St. Paul, therefore, Greek-speaking inhabitants of Asia Minor created a classical environment that was to shape modern understanding of the region. For two millennia Greek remained the lingua franca of the region, employed by both the

JUDITH HERRIN

düşmanları tarafından kullanılan *lingua franca'sı* olarak kabul edildi. Daha sonra bu geleneği, Ortaçağın en dikkate değer yapılarını nesiller boyunca inşa eden Bizanslı Yunanlar, çoğu kez freskler, mermer yontular ve mozaiklerle bezenmiş, Ortodoks kiliseleri biçiminde sürdürdüler. Bugün Türkiye'de birçok dağın tepesine kurulmuş olan kalelere oranla daha az korunmuş olsa da, kiliseler ve Göreme'de bulunan Kapodokya vadisindeki mağara evleri, Bizans İmparatorluğunda Ortodoksluğu çoğunluğun dini olarak kabul ettirecek olan uzun dönemli bir Hristiyan egemenliğinin önemli tanıklarındır. Bu Hristiyan kültürü, daha sonra Balkanlar, orta Avrupa ve Rusya'yı kapsayan devasa bir alana yayıldı.

Bu tür tarihsel katkılar, bugün Türkiye'ye gelen sıradan bir konuk için pek de gözle görünür şeyler değildir. 450 yıllık Osmanlı yönetimi, birçok ortaçağ Bizans anıtını silmiştir. Ne var ki Türkler ve Osmanlılar imparatorluk yönetiminin bir çok yönünü kendi imparatorluklarına almışlar, ve Hristiyan cemaatlerin yaşamalarına, kendi dinsel kurallarını, kendi kiliselerinde uygulamalarına, ek bir vergi karşılığında izin vermişlerdir.

Ama bugün Türkiye'nin özgün Avrupalı niteliği geçmişin klasik ya da Hristiyan egemenliğinin bu tür kalıntılarına bağımlı değildir. Bu, çok daha belirgin bir biçimde, bugün Türkiye olarak adlandırılan yerde, Avrupa kültürüne katkı getirenleri

benimseyen ve koruyan uygarlaşma sürecinden kaynaklanır. Türkler bu topraklardan fatih ya da barışçı yerleşmeciler olarak geçtiklerinde toprağı işlediler, kendi anıtlarını inşa ettiler ve bölgeye Akdeniz dünyasının en zengin tarihlerinden birini bahşettiler. Son dönemdeki İslam katmanına karşın, Anadolunun sert fiziksel çevresi, kendinden önceki yerleşmiş insanların hepsinin hayat becerilerini kendi potasında birleştirdi. Ve klasik geçmişin antik şehirleri, ortaçağ döneminde Hristiyanlığı kabul etti, kentli uygarlık modelleri sağladı, ve bunlar da sırası gelince İslamiyeti etkiledi.

Türkiye'nin karmaşık tarih-öncesi dönemini, rengârenk giysileri içinde "barbar" dağ

Christian martyrs and their pagan persecutors, and subsequently by generations of Byzantine Greeks who constructed the most notable buildings of the medieval era in the form of orthodox churches, frequently decorated with frescoes, sculpted marble and mosaic. While the churches have survived less well than the castles that top many a mountain in Turkey today, the cappadocian cave dwellings at Goreme serve as a reminder of the long period of Christian dominance that implanted Orthodoxy as the majority religion of the Byzantine Empire. This Christian culture was eventually spread over an immense area of the Balkans, central Europe and Russia. Such historic contributions are not visible to the casual visitor to Turkey today. 450 years of Ottoman rule have effaced many of the medieval Byzantine monuments. Yet the Turks and Ottomans incorporated many aspects of imperial rule into their own empire, and permitted the survival of Christian communities as a minority that continued to use its own liturgy in its own churches for the payment of an additional tax.

But the specifically European quality of Turkey today is not dependent on these vestiges of past classical or Christian dominance. It derives in a much more significant way from the civilizing processes that have welcomed and sheltered within the area called Turkey so many contributors to European culture. As they passed through, whether as conquerors or peaceable settlers, they worked the land, constructed their own monuments, and endowed the region with one of the richest histories of the Mediterranean world. Despite its recent Islamic overlay, the harsh physical environment of Anatolia has incorporated the combined living skills of previous occupants. And the ancient cities of the classical past, adapted for Christian life in the medieval period, provided models of urban civilization

JUDITH HERRIN

eşkiyelerini kaydetmekle geçiren ilk Avrupalı gezginlerin hemen hemen bütünüyle gözünden kaçtı. Türkleri, Hristiyanların vahşi düşmanları ya da Osmanlı sarayını, hadımlar tarafından Sultanı memnun etmek için eğitilen güzel köle kızların haremî olarak çocukca tanımlamalarımızı bu aynı seyyahlara borçluyuz. Ama artık, bu basmakalıplıkları atıp onların yerine modern Türkiye'nin "yabancılığı"nın daha çözümleyici bir açıklamasını koymanın zamanı çoktan geldi. Bir kez bu süreç başlarsa, coğrafi yönden kıtayı kesse bile bu ülkenin Avrupa'nın bir parçası olduğu, çok çabuk anlaşılacaktır. Avrupa'nın gelişmesine tarihsel katkıları arasında, Aisopos'un (Ezop) Yunan fabllarından (Frigya'dan geldiği söylenir), bugün hala bütün dünyadaki ortodoks keşişlerin cemaatlerini yöneten Kapadokyalı Aziz Basil'in kanunlarına kadar, Türkiye denen bölge, çağdaş dünyamıza bugüne kadar yaşayagelen öğeler sağladı. Bu, bir uygarlaşma sürecinin parçasıydı ve gene aynı süreç İtalya'da Rönesansı teşvik etti ve o da sırası gelince Batı'yı belirli bir gelişme yönüne oturttu. Bu tarihsel dönüş olmadan, Avrupa bugün temsil ettiği birime, herhalde hiç benzemeyecekti ve sınırlarının nerede başladığı tartışması bugün olduğu biçimde formüle edilmeyecekti. Ama daha uzak geçmişe baktıkça, onbeşinci yüzyıl İtalyası ile ilişkilendirilen bilimin canlanması ve kültür, Anadolu çağına kadar izlenebilen belirli katkı faktörleri olmadan, hiç gerçekleşmeyecekti. Ve görece yeni kültürel gelişmeler üzerine yüzeysel tezlerin çok daha uzun bir perspektif içeren ciddi analize tabii tutulması işte bu nedenle gereklidir. Çünkü Avrupa'nın kendisinin gelişmesi bin yıl süren bir sürecin ayrılmaz bir parçasıdır, ki bunun içinde Türkiye'nin ana bir rol oynadığı gösterilebilir.

which in turn influenced Islam.

The complicated pre-history of Turkey almost totally escaped the first European travellers, who noted the "barbaric" mountain bandits in colourful costumes. To them we owe the naive characterization of Turks as savage persecutors of Christians, of the Ottoman court as the harem of beautiful slave girls trained by eunuchs to please the Sultan. But it is high time these stereotypes were discarded, in favour of more analytic explanations for the "strangeness" of modern Turkey. Once this process is undertaken, it rapidly becomes evident that the country is firmly a part of Europe, even if geographically in only abuts the continent. Through its historic contributions to European development, from the Greek Fables of Aesop (who is alleged to have come from Lydia) to the Rule of St. Basil of Cappadocia, which still governs communities of orthodox monks throughout the world, the region called Turkey has supplied lasting elements of our contemporary world. This occurred as part of an overarching civilizing process, which encouraged the Renaissance in Italy that in turn set the West on a particular path of development. Without that historic turn, Europe would probably not resemble the unit it is today and the debate over where its borders begin would not be formulated in the way it is. But looking further back, it is clear that the revival of learning and culture associated with fifteenth century Italy would not have taken place without certain contributory factors that can be traced back to the area of Anatolia. And it is for this reason that superficial arguments over relatively recent cultural developments should be subjected to analysis in a much longer perspective. For the development of Europe itself is an integral part of that millennial process, in which Turkey can be shown to have played a seminal part.